

ارزیابی دوگانه امین^۱

تربیت انسان متأثر از عوامل مختلفی است که در میان آن‌ها کرامت انسان به عنوان یک اصل تربیتی مهم، نقش و جایگاه ویژه‌ای دارد. انسانی که دارای کرامت نفس و خودارزشمندی باشد و به حقیقت درون خویش برسد، از تن دادن به حقارت و پستی‌ها دوری کرده و به دوری از نابسامانی‌های اخلاقی و انحرافات رفتاری تلاش کرده و به سوی ارزش‌های انسانی و اخلاقی و اعمال خوب و خیرخواهانه گرایش پیدا می‌کند.

کرامت نفس به معنای دوری نفس از پستی و فرومایگی است که دارای معادل‌هایی چون عزت نفس و حرمت خود است و در قرآن کریم در آیه ۷۰ سوره اسراء به این مسئله اشاره شده است. «و لقد کَرَّمنا بنی آدم و حملناهم فی البرِّ و البحر و رزقناهم من الطَّیبات و فضَّلناهم علی کثیر ممَّن خلقنا تفضیلاً» آیه الله جوادی آملی در تفسیر این آیه می‌فرماید: نوع انسان فی نفسه کریم خلق شده و شایستگی کرامت زاید را هم دارد. علامه طباطبایی (ره) نیز می‌فرماید موهبت خاص الهی به انسان، عقل است که موجب کرامت انسان شده است. بنابراین انسان فی نفسه کرامت ذاتی دارد، منتها بعد از اینکه با کمک عقل و با فعل اختیاری خود اعمال صالح و افعالی شایسته را انجام داد، کرامت اکتسابی نیز برای او حاصل می‌شود تا جایی که گاه از درجه انسانیت صعود کرده و فراتر از فرشتگان می‌رود و گاه با اختیار خود کرامت انسانی خویش را نادیده گرفته و با انجام اعمال ناشایست و قبیح، از مرتبه حیوانیت تنزل پیدا کرده و فروتر از حیوان می‌رود. همانگونه که قرآن کریم می‌فرماید: «اولئک کالأنعام بل هم أضلّ» در مورد چنین فردی در روایات اسلامی هشدار داده شده که از شر چنین فردی در امان نخواهید بود. امام هادی علیه السلام می‌فرماید: «من هانت علیه نفسه، فلا تأمن شربه: اگر کسی خودش در نزد خودش خوار بشود، از شر او ایمن نباش.» در مقابل نتیجه کرامت انسانی، ترک گناه و کارهای ناشایست است. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «من کرمت علیه نفسه هانت علیه شهواته: کسی که شخصیت خود را گرامی بدارد شهوات (و کارهای ناپسند) را خوار خواهد شمرد.» و یا «من کرمت علیه نفسه لم یهنها بالمعصیه: هرکس برای نفس (شخصیت) خود احترام قائل باشد، آن را با معصیت خوار نمی‌گرداند.»

اهمیت این مسئله ایجاب می‌کند که با هدف تربیت انسان شایسته و خود شکوفا که دارای احساس ارزشمندی درونی و سطح مناسب رضایت از زندگی است و انگیزه کافی برای رشد و شکوفایی و رسیدن به موفقیت و ترک امور ناشایست دارد، تلاش کنیم. در این راستا عوامل مؤثر بر کرامت نفس و خودارزشمندی از منابع

۱. گردآورنده: حقیقت بیان

قرآنی، روایی و کتب علمی استخراج شد و به صورت پرسش نامه طراحی شد. پرسش نامه حاوی سؤالاتی است که با هدف خودسنجی و درگیر شدن ذهن دانش آموز با عوامل مؤثر بر کرامت نفس در اختیار دانش آموز و مادر دانش آموز قرار می‌گیرد. البته توجه به این نکته نیز حائز اهمیت است که در مشاوره های روانشناسی، تست ها و پرسش نامه ها به خودی خود اعتبار کافی ندارند و مشاور، مصاحبه با مراجع را در کنار تست ها و حتی مهم تر از تست ها مد نظر قرار می دهد؛ لذا در کنار سنجش به شیوه پرسش سؤالات براساس این پرسش نامه، رفتارهای متربی نیز باید توسط مربی و خانواده در یک دوره حداقل ۳-۴ ماهه رصد شود. در این پرسش نامه سؤالاتی مطرح شده که هرکدام از آنها شاخصی مهم از کرامت نفس به حساب می‌آید. شاخص های مهمی همچون:

۱- سطح رضایت از زندگی و میزان نشاط و شادابی. همان طور که حضرت علی علیه السلام می فرمایند: «الزم الرضا یلزمک الغناء و الکرامه: پیوسته رضایت مند باش تا توانگری و کرامت همواره با تو همراه باشد.» که نشانه همبستگی کرامت نفس و مقام رضاست. و حدیث امام علی علیه السلام: «إنَّ أهنأ الناس عیشا من كان بما قسم الله له راضیا: گواراترین زندگی را کسی داراست که به قسمت الهی خود راضی باشد.» که نشانه همبستگی مقام رضا و سطح شادابی در زندگی است. و نیز با مطالعه مقاله بررسی رابطه عزت نفس و شادکامی با رضایت از زندگی خانم راضیه حیدری می توان به همبستگی و اثر بالای کرامت و عزت نفس، در تعیین سطح شادی و نشاط و میزان رضایت از زندگی پی برد.

۲- خودارزشمندی و احترام به شخصیت خود و توجه به داشته ها که شاخص مهمی در کرامت انسانی است و قرآن کریم نیز به آن اشاره فرموده است. آیه «و لقد کرما بنی آدم: ما فرزندان آدم را گرامی داشتیم و به آن ها کرامت و ارزشمندی دادیم.» و حدیث امام علی علیه السلام: «ینبغی أن یکون التفاخر بعلی الهمم و... و المبالغه فی الکرّم.. شایسته است به همت های والا و.. فزونی در کرامت و بزرگواری افتخار کرد..» که گویای این مطلب است که شایسته است انسان کریم به شخصیت خود و کرامت انسانی خود افتخار کند. توجه به معنای کرامت نیز اهمیت این شاخصه را تأیید می کند. کرامت نفس به معنای بزرگواری و برخورداری انسان از اعتلای روحی است که در مقابل خواری و پستی و فرومایگی و احساس حقارت قرار می‌گیرد. لازمه خود ارزشمندی، توجه به داشته ها و نعمت ها و توانایی شمارش نقاط ضعف و قوت خود است که نتیجه کرامت نفس بالا و توانایی پذیرش خویشتن است. حدیث امام علی علیه السلام: «من وقف عند قدره اکرمه الناس: هرکس اندازه خود را بشناسد، از گرامیداشت مردم برخوردار خواهد شد.» با در نظر گرفتن این مقدمه که انسان

باید توانایی ها، قوت و ضعف هایش را بشناسد تا در ارزیابی اندازه و قدر و منزلت خود دچار اشتباه نشود و در نظر گرفتن اصل پذیرش خود و اصل شایستگی.

۳- درگیر نظر دیگران نبودن و مقایسه نکردن مداوم خود با دیگران نیز شاخص دیگری در افراد با کرامت و عزت نفس بالاست. حدیث امام علی علیه السلام: «لا تکن عبد غیرک و قد جعلک الله حرّاً: بنده دیگران نباش که خداوند تو را آزاد آفریده است.» با این دقت نظر که فردی که بشدت درگیر نظر دیگران است، گویا اسیر و بنده آن هاست.^۱

۴- رعایت ادب و احترام به دیگران و توقع احترام متقابل داشتن و ترک امور ناشایست، نیز شاخص مهمی در سطح کرامت نفس انسانی ست. حدیث امام علی علیه السلام یا مؤمن إن هذا العلم و الأدب ثمن نفسک.. ای مؤمن، علم و ادب قیمت و بها و ارزش نفس توست.» و حدیث امام علی علیه السلام: «إنک مقوم بأدبک: تو به ادب خود ارزش می یابی و ارزش تو به ادب توست.» حدیث امام علی علیه السلام: «الادب دلیل الرجل علی مکارم الاخلاق... فاطلبه و اکسبه تکتسب القدر و المال...: ادب راهنمای انسان به اخلاق نیکوست پس در جستجوی ادب باش تا شخصیت ارزشمند و ثروت به دست آوری..» و حدیث امام علی علیه السلام: «إن مکرمه صنعتها إلی أحد من الناس إنما أکرمت بها نفسک و زینت بها عرضک: اگر کسی را گرامی بداری و (او را احترام کنی)، در حقیقت خودت را گرامی داشته ای و حیثیت خویش را با آن آراسته ای.»^۲

۵- آستانه تحمل و مسئولیت پذیری نیز شاخص مهمی در تعیین میزان کرامت و عزت نفس انسان است. حدیث حضرت علی علیه السلام: «النفس الکریمه لا تؤثر فیها النکبات: سختی ها و مصائب، در نفس کریم و گرانمایه تأثیر نمی گذارد.» و حدیث امام علی علیه السلام: «إن صبرت صبر الأکرام و ألا سلوت سلو البهائم: یا چون مردان کریم و بزرگوار صابر و شکیب باش یا چون چهارپایان بی تفاوت.» و «حدیث امام علی (علیه السلام): من الکرّم الوفاء بالذّمم : از نشانه های کرامت انسان، وفای به عهدهاست.»^۳

در منابع دینی و علمی آمده فردی که کرامت نفس دارد خود را موجودی ارزشمند می داند و به خودش، خانواده و کشورش افتخار می کند، به نعمت ها و داشته های خود توجه دارد؛ لذا از خودش و زندگی اش رضایت کافی دارد و نشاط و شادابی لازم را در وجود خود احساس می کند. چنین فردی می تواند نقاط ضعف و قوت خود

۱. مقاله موريس روزنبرگ و تیموتی اونز با مفهوم حساسیت بیش از حد

۲. اصل نیاز به احترام در نظریه مزلو

۳. اصل تعهد در دیدگاه اینروتر

را بشمارد و زیاد درگیر نظر دیگران نیست و مدام خود را با دیگران و داشته هایشان مقایسه نمی کند. این فرد خود و دیگران را قابل احترام می داند و در رفتارش ادب و احترام به دیگران به چشم می خورد و کارهای ناشایست و گناه انجام نمی دهد. چنین فردی که قدرت بالایی درون خود احساس می کند، تحمل سختی ها و مشکلات را نیز دارد و فردی متعهد و مسئولیت پذیر خواهد بود.

در مورد شیوه تفسیر این پرسش نامه نیز باید گفت:

داده های پرسش نامه هایی که از یک دانش آموز به دست می آید، وارد برنامه طراحی شده اکسل شده مجموع این شاخصه ها در کنار مشاهده و رصد چند ماهه رفتارهای دانش آموز، نهایتاً سطح کرامت نفس دانش آموز را برای مربی مشخص خواهد کرد.

با این پرسش نامه افرادی که دارای کرامت نفس بسیار بالا یا بسیار پایین هستند شناخته خواهند شد و برنامه ریزی برای استفاده مناسب از ظرفیت دانش آموزان با کرامت و عزت نفس بسیار بالا انجام می گیرد تا خدای نکرده این ظرفیت در مسیر منفی استفاده نشود. همچنین ضروری است برنامه های تربیتی ویژه دانش آموزان با کرامت و عزت نفس بسیار پایین طراحی می شود.

---

۱. شامل اطلاعات ۲ برگه پرسش نامه ای که خود دانش آموز و ولی او پر کرده است.